

Sygn. akt III CZP 44/20

UCHWAŁA

Dnia 16 lipca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Monika Koba

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa małoletniej L. B. reprezentowanej przez matkę N. G.
przeciwko R. B.
o alimenty,
po rozstrzygnięciu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 16 lipca 2021 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w P.
postanowieniem z dnia 6 kwietnia 2020 r., sygn. akt II Ca (...),

"Czy sprawa o zasądzenie świadczeń alimentacyjnych z powództwa małoletniego dziecka przeciwko swojemu rodzicowi, której wartość przedmiotu sporu nie przekracza 20.000 zł, podlega rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu uproszczonym?"

podjął uchwałę:

W stanie prawnym ukształtowanym ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469 ze zm.) sprawa o zasądzenie świadczeń alimentacyjnych z powództwa małoletniego dziecka przeciwko rodzicowi, w której wartość przedmiotu sporu nie przekracza dwudziestu tysięcy złotych, nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym (art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c.).

UZASADNIENIE

Powódka - małoletnia L. B. domagała się zasądzenia od pozwanego R. B., który jest jej ojcem, tytułem alimentów, kwoty 800 zł miesięcznie.

Wyrokiem z dnia 9 grudnia 2019 r. Sąd Rejonowy w P. zasądził od pozwanego na rzecz powódki rentę alimentacyjną w kwocie 400 zł miesięcznie, poczynawszy od 30 lipca 2019 r., a w pozostałym zakresie powództwo oddalił.

Powyższe rozstrzygnięcie pozwany zaskarżył w części przekraczającej kwotę 200 zł miesięcznie.

Przy rozstrzyganiu apelacji Sąd Okręgowy w P. powziął wątpliwości, które wyraził w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Postanowienie o przedstawieniu do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego zostało wydane przez Sąd drugiej instancji na posiedzeniu niejawnym, w składzie jednoosobowym, po wcześniejszym skierowaniu sprawy do rozpoznania w postępowaniu uproszczonym.

W komparycji postanowienia zaznaczono jednak, że posiedzenie odbyło się na posiedzeniu jawnym, co nie koresponduje z rzeczywistym stanem, gdyż z akt sprawy nie wynika, by strony zostały zawiadomione, jak również nie został sporządzony protokół (art. 157 § 1 k.p.c.). Wydanie postanowienia na posiedzeniu niejawnym nie było jednak wadliwe, gdyż po wejściu w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm; dalej: „ustawa z dnia 4 lipca 2019 r.”), sąd odwoławczy może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, jeżeli przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne, chyba że strona w apelacji lub w odpowiedzi na apelację złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy (art. 374 k.p.c.). Skarżący reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika nie wnosił o rozpoznanie sprawy w drugiej instancji na rozprawie, zaś przedstawicielka ustawowa małoletniej powódki w związku z doręczeniem jej

odpisu apelacji i pouczeniem o treści art. 374 k.c. nie wносиła o rozpoznanie sprawy na rozprawie.

W judykaturze przyjmuje się, że postanowienie w przedmiocie przedstawienia Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego może być podjęte jedynie przez taki skład sądu, który jest uprawniony do rozpoznania sprawy i gdy okaże się, że postanowienie w tym przedmiocie wydał sąd w składzie jednoosobowym, w ramach postępowania uproszczonego, zaś sprawa nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym (i odwrotnie, gdy postanowienie zostało wydane w składzie trzyosobowym w sprawie, która podlega rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym), to tego rodzaju orzeczenia zostają wydane w warunkach nieważności postępowania, co uniemożliwia Sądowi Najwyższemu udzielenie odpowiedzi na przedstawione pytanie (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2002 r., III CZP 42/02, OSP 2003, nr 6, poz. 78, z dnia 16 czerwca 2004 r., I PZP 1/04, OSNP 2005, nr 5, poz. 67, z dnia 7 listopada 2006 r., III CZP 77/06, niepubl., z dnia 23 października 2007 r., III CZP 90/07, niepubl.).

Z takim stanowiskiem trudno się jednak zgodzić w przypadku, gdy kwestią zasadniczą i wymagającą wyjaśnienia ze względu na wątpliwości sądu pytającego jest również prawidłowy skład sądu, który jest determinowany określonym rodzajem postępowania. Jeśli występują w tym przedmiocie obiekcje, to trudno wymagać od sądu pytającego, by antycypując odpowiedź Sądu Najwyższego, wydawał postanowienie w składzie, który uwzględnia przyszłą odpowiedź Sądu Najwyższego. W konsekwencji zważywszy na okoliczność, że dopiero od odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne będzie zależało, w jakim składzie prawidłowo powinna zostać rozpoznana apelacja, przedstawienie przez sąd pytający zagadnienia prawnego w składzie jednoosobowym nie powinno wyłączać możliwości udzielenia na nie odpowiedzi tylko z tej przyczyny, że Sąd Najwyższy stanie na stanowisku, że sprawa, ze względu na przedmiot, nie podlega jednak rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym.

Na marginesie tylko trzeba zauważyć, że obecnie, w związku z nadal istniejącym zagrożeniem epidemicznym, problem ten uległ dezaktualizacji o tyle,

że w świetle nowej regulacji normatywnej, która weszła w życie w dniu 3 lipca 2021 r. i ma zastosowanie także do spraw już toczących się, w drugiej instancji, sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednoosobowym już nie tylko w postępowaniu uproszczonym (zob. art. 4 pkt 1 w zw. z art. 6 ustawy z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1090).

II. Według stanu prawnego obowiązującego przed wejściem w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. w postępowaniu uproszczonym były rozpoznawane sprawy należące do właściwości sądów rejonowych o: roszczenia wynikające z umów, jeżeli wartość przedmiotu sporu nie przekraczała dwudziestu tysięcy złotych, a w sprawach o roszczenia wynikające z rękojmi, gwarancji jakości lub niezgodności rzeczy sprzedanej konsumentowi z umową, jeżeli wartość przedmiotu umowy nie przekraczała tej kwoty; zapłatę czynszu najmu lokali mieszkalnych i opłat obciążających najemcę oraz opłat z tytułu korzystania z lokalu mieszkalnego w spółdzielni mieszkaniowej bez względu na wartość przedmiotu sporu.

Po wejściu w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. nastąpiło rozszerzenie zakresu spraw rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza dwudziestu tysięcy złotych, a w sprawach o roszczenia z rękojmi lub gwarancji - jeżeli wartość przedmiotu umowy nie przekracza tej kwoty, poprzez objęcie nimi spraw o świadczenie także ze stosunków pozaumownych.

Wskazanie na sprawy o świadczenie oznacza, że pojęcie świadczenia powinno być rozumiane zgodnie z art. 353 § 1 i 2 k.c., przy czym, co oczywiste, chodzi o świadczenie majątkowe zarówno pieniężne, jak i niepieniężne, gdyż tylko w odniesieniu do tego rodzaju spraw adekwatna jest wartość przedmiotu sporu wyrażona w jednostkach pieniężnych. Poza zakresem postępowania uproszczonego są więc sprawy o charakterze majątkowym, ale których przedmiotem jest ustalenie prawa lub stosunku prawnego albo ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego, aczkolwiek ustawodawca nie jest w tej materii w pełni konsekwentny (por. np. art. 505¹ § 2 pkt 4 w zw. z art. 477⁸ § 2 pkt 4 k.p.c.).

Zgodnie z art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. spośród spraw wymienionych w art. 505¹ § 1 k.p.c. nie rozpoznaje się w postępowaniu uproszczonym m.in. spraw małżeńskich i z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi.

W związku z tym, że jak wspomniano i co wynika wprost z art. 505¹ § 1 k.p.c., postępowanie uproszczone obejmuje sprawy, w którym przedmiotem są świadczenia o charakterze majątkowym, w tym także ze stosunków pozaumownych, to wyjątki, o których mowa w art. 505¹ § 2, w tym w pkt 2 k.p.c., muszą być odnoszone do tego rodzaju spraw, a zatem w art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. chodzi o sprawy z zakresu stosunków między rodzicami i dziećmi, których przedmiotem jest świadczenie majątkowe zarówno pieniężne, jak i niepieniężne. Inne rozumienie tego przepisu, w szczególności takie, że w istocie art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. nawiązuje do spraw wskazanych w dziale I i II tytuł VII, księgi pierwszej kodeksu postępowania cywilnego, regulujących postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich i w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, kłóciłoby się z normatywnym modelem racjonalnego tworzenia prawa (w myśl zasady, że racjonalny ustawodawca nie tworzy przepisów, które są zbędne w systemie prawa) i w rzeczy samej statuowany tym przepisem wyjątek stanowiłby swoiste *superfluum* ustawowe. Wszak z art. 425 k.p.c. wynika, że postępowanie odrębne stosuje się w sprawach o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa i o rozwód oraz o separację na żądanie jednego z małżonków, a z kolei z art. 453 k.p.c. wynika, że reguły zawarte w dziale II tytuł VII księgi pierwszej kodeksu postępowania cywilnego stosuje się w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia, a zatem tego rodzaju sprawy w ogóle nie mogą być rozpatrywane w postępowaniu uproszczonym, co już przesądza art. 505¹ § 1 k.p.c. i wówczas w tym zakresie regulacja zawarta w art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. byłaby zbędna.

Wykładnia art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. zmierzająca do zawężenia jego zakresu wyłącznie do spraw wymienionych w art. 425 i art. 453 k.c. nie byłaby uprawniona z punktu widzenia wykładni językowej i reguły interpretacyjnej *lege non distinguente nec nostrum est distinguere*, ponieważ w przepisie art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. ustawodawca nie odwołuje się do działów I i II tytułu VII, księgi pierwszej kodeksu

postępowania cywilnego, jak również do spraw identyfikowanych z konkretnymi przepisami (zob. np. powołany już art. 505¹ § 2 pkt 4 k.p.c., w którym określono wyraźnie jakich spraw nie dotyczy wyjątek stosowania przepisów o postępowaniu uproszczonym; gdyby celem ustawodawcy było poddanie spraw alimentacyjnych zasadom postępowania uproszczonego wówczas art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. brzmiałby: „*małżeńskich i z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi, z wyjątkiem spraw o alimenty*”). Do podstawowych obowiązków w działalności ustawodawcy, w ramach realizacji wielu celów implikowanych wprowadzanymi zmianami legislacyjnymi, należy usuwanie ewentualnych konfliktów pomiędzy tymi celami takimi, jak: szybkość postępowania, z czym wiąże się uproszczenie reguł procesowych w sprawach mniejszej wagi oraz o mniejszej wartości majątkowej; wszechstronność postępowania dowodowego oraz prawidłowość merytoryczna i zarazem sprawiedliwość rozstrzygnięcia sądowego. Konflikt taki zachodzi, gdy realizacja jednego z celów wyklucza logicznie lub prakseologicznie realizację innego celu, lub co najmniej utrudnia jego realizację.

Również wyniki wykładni systemowej sprzeciwiają się ograniczeniu przepisu art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. do spraw wskazanych w art. 425 i art. 453 k.p.c., ponieważ zakres spraw małżeńskich oraz spraw pomiędzy rodzicami i dziećmi, rozpoznawanych w postępowaniu procesowym, jest szerszy od tego, który wyznaczają sprawy wymienione w obu tych przepisach. Ustawodawca w art. 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. do zwrotu, którym posługuje się dział II „...stosunków między rodzicami a dziećmi” dodał rzeczownik z odpowiednim przymkiem: „z zakresu”, co również pokazuje, iż ustawodawcy nie chodziło o sprawy, o których mowa w art. 453 k.p.c., lecz o wszelkie sprawy majątkowe (art. 505¹ § 1 k.p.c.) o świadczenie wynikające ze stosunków między rodzicami a dziećmi rozpoznawane w procesie. Już tylko ubocznie należy zauważyć, że dział I tytuł VII księgi pierwszej kodeksu postępowania cywilnego regulujący sprawy małżeńskie zawiera przepisy dotyczące spraw alimentacyjnych w stosunkach małżeńskich oraz między rodzicami a dziećmi (por. art. 444 i art. 445 k.p.c.).

Z perspektywy wykładni systemowej istotne znaczenie ma konieczność zapewnienia jednolitości w zakresie stosowania reguł procesowych w sprawach, których rozstrzygane są roszczenia alimentacyjne. Otóż przyjęcie, że art. 505¹ § 2

pkt 2 k.p.c. nie obejmuje spraw alimentacyjnych oznaczałoby, iż sprawy te byłyby rozpoznawane według odmiennych reguł procesowych w zależności od tego, czy tego rodzaju roszczenia dochodzone są np. w sprawach rozwodowych, o unieważnienie małżeństwa, względnie o ustalenie ojcostwa, czy też samodzielnie. Oczywiście sprawy rozwodowe, czy o ustalenie ojcostwa są prowadzone według przepisów o postępowaniu odrębnym, niemniej jednak nie zawierają takich ograniczeń procesowych, zwłaszcza w zakresie postępowania dowodowego, które obowiązują w postępowaniu uproszczonym.

Tak samo też względ na wykładnię funkcjonalną 505¹ § 2 pkt 2 k.p.c. przemawia przeciwko kwalifikowaniu spraw o alimenty dochodzonych przez dzieci od rodziców jako podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, bowiem jednym z elementów modelu racjonalnego tworzenia prawa jest cel wprowadzenia danej regulacji prawnej. Racjonalna działalność prawodawcza opiera się na założeniu wartości celu, którego wyrazem jest odwołanie się do określonych założeń aksjologicznych, których podłożem jest szczególny rodzaj spraw, których przedmiotem jest świadczenie alimentacyjne. Założony przez prawodawcę cel powinien być ustalony w stopniu dostatecznie precyzyjnym dla doboru środków służących jego realizacji i działania podejmowane dla jego realizacji powinny opierać się na wiedzy o prawidłowościach, które określają powiązania między typem stanów rzeczy, do których należy cel, a typem zjawisk, które stanowią potencjalne środki do jego realizacji. Tego typu sprawy mają zasadnicze znaczenie dla egzystencji i rozwoju psycho-fizycznego alimentowanego. Z tych przyczyn wymagają szczególnej wnikliwości ze strony sądu i nie mogą być prowadzone według uproszczonych reguł procesowych w obu instancjach, których zastosowanie mogłoby spowodować negatywne skutki dla osoby uprawnionej do alimentacji. Zgodnie bowiem z art. 505⁹ § 1¹ k.p.c. apelację można oprzeć na zarzutach: 1) naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie; 2) naruszenia przepisów postępowania, jeżeli mogło ono mieć wpływ na wynik sprawy. Po upływie terminu do wniesienia apelacji przytaczanie dalszych zarzutów jest niedopuszczalne (art. 505⁹ § 2 k.p.c.). W zwykłym postępowaniu odwoławczym obowiązuje model apelacji pełnej, co oznacza, że rola sądu drugiej instancji nie ogranicza się jedynie do samego aktu

kontroli zaskarżonego rozstrzygnięcia, ale obejmuje także powinność merytorycznego rozpoznania sprawy (art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 383 k.p.c.). W uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008 nr 6, poz. 55), Sąd Najwyższy wskazał, że apelacja w postępowaniu uproszczonym ma charakter apelacji ograniczonej i jej funkcją nie jest, jak w przypadku apelacji pełnej, ponowne rozpoznanie sprawy, lecz wyłącznie kontrola wyroku wydanego przez sąd pierwszej instancji.

Nie ma aksjologicznego uzasadnienia dla przyjęcia, że sprawy o alimenty w kwocie np. po 2 000 zł miesięcznie (wartość przedmiotu sporu 24 000 zł) powinny być rozpoznawane w trybie zwykłym a sprawy o alimenty w kwocie np. po 600 zł miesięcznie w postępowaniu uproszczonym. Paradoks polegałby na tym, że w celu ustalenia świadczenia alimentacyjnego zapewniającego bardziej dostatnie życie alimentowanego ustawodawca wymagałby przeprowadzenie postępowania na zasadach ogólnych, a dla świadczenia na poziomie minimum egzystencyjnego (socjalnego) jedynie według uproszczonych reguł procesowych. Charakter spraw alimentacyjnych jest tego rodzaju, że ich znaczenie nie wzrasta wraz z ich wysokością i w efekcie różnicowanie ich - ze względu na wysokość tego rodzaju świadczenia - jest zawodne.

Ustawodawca chroni świadczenia alimentacyjne bardziej niż inne świadczenia cywilnoprawne, czego wyrazem są odpowiednie przepisy prawa procesowego (por. np. art. 833 § 6, art. 1025 § 1 pkt 2, art. 1081 i n. k.p.c., a także art. 342 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 344 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe, jedn. tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 1228) oraz prawa materialnego (por. np. art. 505 pkt 2 k.c.).

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak w sentencji.